

IMPORTANȚA RUGĂCIUNII ÎN TEMNIȚELE COMUNISTE PRIN PRISMA MEMORIALISTICII DE DETENȚIE

Prof. drd. Adriana Maria CĂLUGĂR (CUTEAN)
Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia

***Abstract:** Faith and prayer played a defining role in the resistance of former political prisoners incarcerated in the communist prisons of Romania. Through this work, I aim to analyze their significance and present testimonies of those who experienced imprisonment in the Romanian concentration camps. Memory and remembrance are important themes in the memorial literature of the Romanian Gulag. Testimonies from those who endured the carceral experience imposed by the communist regime bring forth journals and memoirs that facilitate our imaginary journey to understand what prisoners went through in the communist dungeons. The purpose of this article is to highlight that prayer and faith played an extremely important role during the harsh years of detention experienced by confessors, martyrs and great spiritual leaders. It illustrates testimonies of inmates confessing how they practiced prayer while imprisoned and the outcome of their prayers. Being imprisoned provided inmates with a different perspective, a new dimension that positively changed their personality. Prayer had a significant role for those deprived of their liberty helping them gain an unprecedented inner freedom, defy the absurd norms of labor, cope with the difficulties of living conditions, and provide the opportunity for escape and spiritual strengthening, while also establishing genuine interpersonal relationships based on important moral values in order to resist the extreme conditions imposed by the Romanian communist regime.*

Keywords: *prayer, faith, resistance, memorial literature, carceral space*

O preocupare obsesivă a sistemului dictatorial comunist a fost negarea vehementă a credinței. Suferința, deznădejdea au fost coordonate care au predominat în timpul experiențelor carcerale și viața spirituală a deținuților a pendulat între acestea. Realitatea spirituală poate fi greu descrisă. Credința a avut un rol extrem de important în rezistența psihică și fizică a deținuților. O condiție esențială a vieții din detenție pentru a putea trăi o viață spirituală, depășind lipsurile materiale și schingiuirile. Condițiile de trai au fost mizerabile, deținuții au îndurat frig, foame și umilință și o explicație plauzibilă a supraviețuirii celor care au fost condamnați în închisorile comuniste a fost de natură mistică. Rolul imens al credinței în înălțarea morală și fizică a celor care au fost condamnați și închiși în temnițele comuniste din România, dar și în supraviețuirea acestora a fost evidențiat în numeroase rânduri prin intermediul memorialisticii de detenție. În acest articol, intenționez să ilustrez mărturii în care deținuții se confesează despre felul în care practicau rugăciunea în spațiul carceral, dar și efectele acesteia.

Prin invocarea ajutorului divin și prin stăruința în rugăciune, martirii, mărturisitorii și supraviețuitorii temnițelor comuniste au dobândit libertatea interioară care le-a fost greu încercată în anii de detenție și au devenit mult mai puternici prin dobândirea acesteia. În ciuda tuturor restricțiilor, a cătușelor și a lanțurilor, deținuții au

simțit și au trăit mai liberi decât torționarii care au fost hipnotizați și controlați de această ideologie criminală. Dumnezeu este în inimile și în gândurile celor închiși și prezența lui este considerată o certitudine care garantează și susține libertatea interioară, liniștea sufletească și sentimentul profund de biruință spirituală.

Pentru a învinge, foștii deținuți au dus o luptă aprigă și continuă cu greutatea condițiilor de trai, cu normele de muncă impuse și cu comportamentul inuman și violent al torționarilor. Puterea de discernere și de judecată și gândirea nu au putut fi anulate sau arestate. Libertatea spirituală și de gândire a fost garantată tuturor care au purtat rugăciunea în suflet și în gând, printr-un fel de reflecție creștină, pilon al unei lupte împotriva opusului unei conștiințe libere.

O ipoteză de la care am ales să pornesc în conceperea acestui articol sunt învățăturile extrase din Biblie: „Niciodată omul nu este mai mare decât când se roagă, deoarece el atunci stă de vorbă cu Cel Mare, Dumnezeu și cu Sfinții lui. Nimic nu crește mai mult sufletul unui om și nu-l umple de putere cerească și pace, ca rugăciunea neconținută. Oamenilor năzuitori spre împărăția lui Dumnezeu, ca să nu vă prăbușiți în iadul păcatelor, stăruțiți în neîncetata rugăciune! [...] Plugul nefolosit ruginește, iar fiind mereu la arătură, se curățește de rugină, se face frumos. Așa și creștinul, cu cât e mai în plină activitate, cu atât se curățește de patimi.” (1.Tes. 5, 17)

În repetate rânduri, deținuții au mărturisit că doar prin rugăciune căpătau tăria care i-a ajutat să învingă și să supraviețuiască în momentele în care au fost greu încercați de neliniște și de singurătate. Astfel, și-au depășit limitele și frica de moarte și, cu toate că din punct de vedere fizic s-au transformat în niște schelete, din punct de vedere sufletec au devenit foarte puternici, invincibili. Prin intermediul rugăciunii au avut ocazia să afle despre forța lor interioară, despre puterea de a nu-și pierde optimismul, echilibrul interior și speranțele. „Care a fost puterea care a menținut pe deținuți în aceste condiții grele fără să înnebunească, fără să moară și fără să-și piardă speranțele, dorul de viață, voioșia, bucuria? E aici un mister. Nimeni nu știe cum, dar trebuie să deducem că a fost o putere de sus care i-a întărit, o putere a lui Dumnezeu. Și această putere a venit prin rugăciune. Cerul fiind întunecat, niciun ajutor omenesc nevăzând și neputând aștepta de nicăieri, deținuții și-au îndreptat toate privirile lor spre cer și rugăciunea lor fierbinte a deschis cerul. Harul lui Dumnezeu, nevăzut, a curs peste ei și i-a întărit.”¹ Fabian Seiche considera că în alte circumstanțe, după o apreciere logică, toți deținuții ar fi trebuit să moară, dar ei s-au salvat și s-au sfințit. „Dimpotrivă, prin temnița unii au fost salvați de la ratare, alții s-au sfințit, alții au fost feriți de a cădea în beznele păcatului, alții s-au convins de superioritatea creștinismului față de alte religii și, cunoscându-l pe Hristos, L-au iubit și au trecut la El cum a făcut admirabilul evreu Nicolae Steinhardt, care s-a botezat creștin în temniță.”²

Unii deținuți și-au făcut un program de rugăciune pe care o rosteau în nenumărate rânduri în minte, în tăcere, din cauza prigoanei care se abătea zilnic asupra lor. Mintea lor era tot timpul îndreptată spre Dumnezeu. Prin rugăciune, și-au păstrat luciditatea gândurilor și echilibrul interior. Foarte mulți preoți care au fost încarcerați s-au implicat în problemele de ordin duhovnicesc, au fost sfințici buni și de folos pentru ceilalți deținuți și i-au ajutat să treacă peste momentele foarte grele. Cu discreție și modestie s-

¹ Fabian Seiche, *Martiri și mărturisitori români din secolul XX. Închisorile comuniste din România*, Editura Agaton, Făgăraș, 2010, p. 270.

² *Ibidem*, p. 270.

au căutat diverse soluții pentru dificultățile și problemele care, în mod inevitabil apăreau în spațiul închis al celei în care erau obligați să trăiască. De pildă, părintele Ilie Lăcătușu era un om care se ruga neîncetat și care era mereu cu Dumnezeu în gând și în suflet, indiferent de evenimentele care se întâmplau în jurul său. Rugăciunea îl ajuta să ajungă mai aproape de Adevăr, deoarece era o rugăciune neîncetată și profundă care îl determina să observe lucrurile în profunzimea lor. Acesta medita și stătea retras aproape tot timpul și în situațiile în care apăreau probleme în interiorul închisorii, găsea o rezolvare a acestora pentru a-și putea salva colegii de suferință. „Mulți deținuți nu rezistau presiunilor fizice și psihice la care erau supuși, de aceea unii încercau să evadeze, alții intenționau să se sinucidă, iar alții să se lepede de Hristos pentru a scăpa de chinuri. Foamea și suferința atinseseră culmi maxime. În aceste împrejurări, părintele pe mulți îi îmbărbăta, le era alinare, făcând ca sfaturile sale să fie un leac pentru cei închiși împreună cu el. Cu toate presiunile făcute, rugăciunea și răbdarea, nădejdea și credința îl ajutau pe părintele Ilie să-și mențină pacea interioară, rămânând neclintit în fața urii și a răutății, a violenței și a tuturor lucrărilor demonice ce se exercitau asupra lor. Mereu găsea soluții pacifitoare, iar împotriva ighemonilor închisorii nu avea nimic de obiectivat. Singura lui vină era că nu putea fi reeducat.”³

Spațiul carceral a oferit deținuților o altă perspectivă, o nouă dimensiune, care le-a schimbat personalitatea într-o manieră pozitivă. Datorită acesteia, cei încarcerați au luptat și au devenit apți pentru a îndura frigul pătrunzător, foamea permanentă, durerile și suferințele, forța nestăvilă și demonică a torționarilor, păstrându-și, în același timp, forța interioară și morală. „În închisoare, rugăciunea era singura hrană, singurul motiv de supraviețuire. În închisori a fost un regim de exterminare, în primul rând cu o foame nemaiîntâlnită, eram uscați, așchie. M-au băgat adesea la răcitor unde era moarte sigură. Eram într-o haină subțire și ne băgau iarna; acolo era primejdie și vara. Răcitorul era o celulă frigorifică, ciment peste tot, înaltă de cinci metri; nu aveai voie să stai pe jos; puteai să stai pe puțina de necesități de la zece seara la cinci dimineața; în rest trebuia să stăm în mișcare. Noi nu aveam putere nici să suflăm.”⁴ Fabian Seiche întărește importanța rolului divinității în viața din închisoare prin mărturisirea sa: „S-a văzut că Dumnezeu este alături de noi. Dar, nu se poate fără jertfă. Nu se poate fără cruce; asta a fost, asta o recomand și așa vreau cu orice chip să trăiesc. Și cruce înseamnă să duci ce nu-ți convine. Marea greșeală a oamenilor este că nu suportă suferința și nu înțeleg că este singura acțiune, singura preocupare, singura trăire împotriva a tot ce este rău de sub patronarea diavolului.”⁵

De asemenea, făcând referire la aceleași aspecte, monahul Atanasie Ștefănescu mărturisește despre doi deținuți, persoane remarcabile, pe care le-a întâlnit în închisoarea de la Aiud: „Cred că Bădia Trifan și Bădia Marian trăiau *rugăciunea inimii*, coborând pe Hristos în inimile lor. Lumina de pe fața lor, blândețea, răbdarea, suportarea suferinței, frigul, foamea, loviturile de tot felul erau tot atâtea momente de bucurie pentru ei. [...] Câte aș putea spune despre viața acestor oameni! Când se culcau făceau cruce deasupra perinii și o cruce mare pe suprafața patului. Însă atât de discret, încât dacă nu erai atent, credeați că numai aranjează patul. Într-un moment de mare dezorientare l-am întrebat ce să fac. «*Să faci altfel de cum face mulțimea. Și poate că vei greși, dar vei greși mai puțin.*»

³ *Ibidem*, p. 313.

⁴ *Ibidem*, pp. 402-403.

⁵ *Ibidem*, pp. 402-403.

Mulțimea cade pradă psihozelor false.» Valoarea unui om se cunoaște după audiența pe care o are.”⁶

Trecând dincolo de prelegerile și lecțiile oferite de toți oamenii de cultură și de știință care au fost închiși în spațiul carceral comunist, susținuți de memorie, cultură și educație, rugăciunea rostită în temniță a rămas un neclintit pilon în îndurarea condițiilor grele din închisoare. Prin intermediul rugăciunii, universul interior al fiecărui deținut era consolidat de o anumită modalitate de trăire intensă și eliberatoare, care sfida spațiul închis și limitat al celulei. În mărturisirea Aspaziei Oțel Petrescu este evident concentrată relația unică dintre dragoste și rugăciune: „Privind în trecutul nostru de veterane ale temnițelor comuniste constat că, încetul cu încetul, am reușit să ne însușim câte ceva din aceste minunate culori ale dragostei. Salvarea noastră a fost descoperirea că numai prin culorile dragostei se poate supraviețui în universul concentraționar. Acesta este marele miracol al supraviețuirii noastre. Nu ne-a fost ușor, am căzut, dar până la urmă, am izbutit. Toiagul nostru a fost rugăciunea. Ne-am rugat în comun și ne-am rugat în parte. Ne-am rugat pentru noi și pentru ai noștri, pentru prieteni și pentru dușmani și ne-am rugat mai ales să nu ne părăsească cele trei mari virtuți: credința, speranța și iubirea. Mai ales iubirea.”⁷ În această mărturie spiritualizată, Aspazia Oțel Petrescu pledează pentru trăirea unei vieți duhovnicești și creștine care este însoțită de prietenii tainice și frumoase între deținute. Principalul factor care le-a condus spre desăvârșire au fost jertfa și dragostea, principii care le-au transformat celula atât într-un univers pur și duhovnicesc, dar și în unul academic.

O altă mărturie asemănătoare celor de mai sus aparține lui Ilie Tudor: „Venisem de la izolare. Eram terminat. Să mărsăluiești patruzeci de zile și tot atâtea nopți fără odihnă, cu o sută de grame de pâine la trei zile și numai în zeghe la o temperatură de minus cincisprezece sau douăzeci de grade. Fără pat, pe cimentul gol, știind că dacă ai fi îndrăznit să te culci, nu te mai ridikai. Odihna? Pe «ciuci» rezemat de zid și când simțeau să te biruie somnul, repede în picioare și iarăși marș, căci oricât de groaznică ar fi viața, omul tot ține la ea! M-am întors în celulă ca într-un palat. Aici aveam, cel puțin un pat și o zeamă zilnică, se trăia. În două, trei săptămâni m-am întremat; nu hrana, nu căldura, părelnică și ea, ci dragostea de frate cu care am fost întâmpinat de cei șase camarazi m-a refăcut. Ei mi-au dat zilnic din rația lor și așa destul de anemică.”⁸

În condițiile inumane și mizere în care au fost obligați să trăiască, deținuții au avut posibilitatea să își verifice capacitatea de a rezista și au declarat majoritatea dintre ei că secretul acestei rezistențe este rugăciunea. Aceștia completau rugăciunea cu un amplu proces de meditație și reflecție și rezulta un nemaipomenit efect fortifiant care este descris de fostul deținut Victor Roșca, astfel: „În izolare, unde eram obligați să stăm zile lungi între patru pereți, ca să ne păstrăm liniștea ne refugiam în meditație sau ne rugam. Rugăciunea era un dialog purtat în intimitate cu Dumnezeu. În viața normală, oamenii spun rugăciunile pe de rost, învățate de mici, de la părinți. Aici, scopul rugăciunii nu era numai de a îndeplini un ritual. Scopul ei era, în primul rând, de a ne fortifica încrederea în forța destinului pe care voiam să-l străbatem cu demnitate până la capăt. Sub regimul comunist, singurul sprijin din afara temniței la care puteam apela era Puterea Divină. Și, într-adevăr, după fiecare rugăciune, simțeam reconfortarea căutată. Meditația era un

⁶ *Ibidem*, p. 481.

⁷ *Ibidem*, pp. 397-398.

⁸ Ilie Tudor, *De sub tăvălug*, Editura Fundația Scrisul Românesc, Craiova, 2004, pp. 101-102.

exercițiu prin care ne modelam caracterul. Era o modalitate de a ne studia comportamentul.”⁹ Acesta își examina fiecare acțiune în contextul moralității și reflecta asupra fiecărui cuvânt rostit, gând avut sau gest făcut.

În contextul caracterizat prin teroare și ură al închisorii, o mare parte dintre cei condamnați la închisoare a avut puterea de a rezista și de a nu deveni unelte ale sistemului dictatorial comunist, și anume denunțatori. Au avut capacitatea de a rezista datorită faptului că au avut o educație morală în care dominau solidaritatea și credința. În aceste condiții, au ieșit în evidență, pe de o parte, caractere puternice, solidare, curajoase și cinstite, care au trăit această experiență cu maturitate spirituală și, pe de altă parte, persoane mai slabe din punct de vedere spiritual și moral care s-au transformat în trădători, în instrumente ale sistemului. Spre exemplu, Victor Roșca mărturisește că experiența carcerală și-a pus amprenta asupra sa astfel: „Participarea la o acțiune importantă te face să devii dintr-odată un alt om. Te simți altfel decât până atunci; mergi altfel, privești altfel, te comporți la înălțimea misiunii în care te implici. Responsabilitatea își pune întotdeauna amprenta pe chipul oamenilor [...] Libertatea ori o ai ori nu o ai, ea nu poate fi îngrădită decât de responsabilitate. Pe orice poartă se poate intra în istorie. Important este însă țelul și valorile morale pentru care lupti.”¹⁰

În ciuda tuturor actelor de violență fizică și psihică, o foarte grea lovitură care a fost resimțită de către deținuți a fost reprezentată de neputința unora de a se mai putea ruga. Trăind chinurile reeducării, Aurel Vișovan a avut parte de anumite transformări spirituale despre care mărturisește că au avut ca punct culminant o distrugere treptată a conștiinței morale, care a fost vindecată, în timp: „Nu mai știu când au încetat bătăile. Am simțit doar că mi se prăbușise mintea și sufletul, iar încercarea de a spune «*Tatăl nostru*» în gând mi s-a blocat la «*Fie voia Ta...*» și n-am mai putut să continui. Mă simțeam pierdut. Simțeam că nu mai am controlul gândurilor mele. O pată neagră se așezase peste tot. [...] Doamne de ce m-ai părăsit? Era întrebarea pe care o simțeam hăuind spre infinit de unde nu primeam niciun răspuns.”¹¹ Acesta își continuă mărturia: „În tortură așteptam noaptea ca să scăpăm de chinurile zilei și toată noaptea așteptam ziua ca să scăpăm de frig. Cel mai greu era că nu mai puteam să mă rog. Încercasem de vreo două ori, dar mă speriasem de mine însumi. De câte ori am încercat – dimineața mă duceam la comitet să-i spun că m-am rugat. Nu reușeam să reușesc să mă gândesc la absolut nimic.”¹²

Totodată, Ilie Tudor mărturisește că „ne-a salvat rugăciunea și rememorarea poeziilor și baladelor lui Radu Gyr. Rugăciunea! Mijlocul de comunicare cu Dumnezeu. Nu se poate descrie. Atunci sufletul capătă aripi. Cu cât trupul e mai strivit cu atât spiritul urcă în slavă. De fiecare dată când deznădejdea își întindea ghearele, singura scăpare era Marele Mângâietor. Singurătatea fără Dumnezeu e curată nebunie. În El măcar ne plecăm rătăcirile și ne vindecăm astfel mintea și inima. Un fel de paratrăznet, căci

⁹ Victor Roșca, *Experimentul Târgșor. Începutul represiunii comuniste*, Editura Curtea Veche, București, 2011, p. 157.

¹⁰ *Ibidem*, p. 63.

¹¹ Aurel Vișovan, *Dumnezeul meu, Dumnezeul meu, pentru ce m-ai părăsit?*, Editura Napoca Star, Cluj, 2006, pp. 51.

¹² *Ibidem*, p. 53.

Dumnezeu este *Un bun conducător* de mâhniri și deznădejdi. Sunt un ateu al disperării.”¹³

Prin urmare, pe lângă rostirea rugăciunilor, un alt aspect foarte important care a susținut deținuții din punct de vedere moral a constat în creațiile lui Radu Gyr. Aceste poezii, considerate „balade ale suferinței, dar și ale înălțării” au fost liantul și puntea de supraviețuire create pentru deținuți. Versurile lui Radu Gyr sunt considerate ca purtătoare de lumină și ca punte de legătură între sufletele greu încercate de suferință. Cu ajutorul poeziilor sale, deținuții aveau șansa să ajungă la un nivel de transcendere a spațiului concentraționar și să se bucure de bogăția hranei sufletești și de o adevărată eliberare interioară. Din punct de vedere expresiv, asemenea poezii au fost candelile cu lumină strălucitoare care au luminat întunericul din temniță, au oferit hrană și au încălzit trupuri înghețate.

În condițiile de singurătate și izolare totală, poeziile au fost foarte utile. Acea stare de solitudine a fost o metodă utilizată îndelung în Închisoarea comunistă de la Sighet. Una dintre cele mai perfide metode de ostracizare a deținuților a fost privarea de orice fel de contact social. Aceasta a provocat o suferință mult mai intensă decât cea provocată de tortură, frig sau foame. Rugăciunea și activitatea spirituală și intelectuală au reprezentat o armă sigură și puternică împotriva unui dușman atât de perfid. Dacă deținuții care au fost izolați nu ar fi găsit aceste modalități de a umple golul imens din sufletul lor, cu siguranță ar fi ajuns să înnebunească sau, poate, chiar să moară. Ilie Tudor prezintă a asemenea experiență trăită în închisoare: „Singura modalitate de a-ți ocupa mintea în singurătate este activitatea spirituală intensă: rugăciune, creație literară, filozofie, notații pe pereții celulelor, orice în afară de abandon. [...] Închisoarea a fost un centru de iradiere a misticii creștine.”¹⁴ Mărturisitorul evocă trăirile sale, pedepsele și chinurile pe care le-a îndurat în perioada de detenție: „Eu, de exemplu, am executat 40 de zile și de nopți, care sunt mai lungi decât zilele, de izolare, cu frig, foame, bătaie pentru *Întoarcerea din cruciadă* a lui Radu Gyr, pe care tocmai o învățasem și copiam ultimele strofe pe coaja de săpun cu un pai din saltea. Dacă nu erau rugăciunile și preocuparea aceea a ținerii de minte, a sufletului treaz prin exercițiu zilnic, mai scăpa cineva? De altfel este știut – și noi chiar am verificat că atunci când cu voie sau fără de voie trupul este pus la chin, mintea este mult mai trează și sufletul mult mai aproape de Dumnezeu.”¹⁵ Rugăciunea a constituit, așadar, pentru deținuții care credeau în efectele ei nemaipomenite și o practicau, un motiv al rezistenței anticomuniste.

Din dorința de a face cunoscute condițiile foarte grele de viață și suferințele pe care le-au îndurat cei care au fost condamnați și închiși în temnițele comuniste și în lagărele de muncă forțată impuse de sistemul dictatorial redau diverse mărturii ale foștilor deținuți, cu riscul repetiției anumitor situații. Dar fiecare confesiune reprezintă o altă validare a ororilor și atrocităților săvârșite în timpul comunismului, însă și un real document în prezentarea obiectivă a istoriei poporului român. Părintele Gheorghe Oprișan mărturisește: „să fi fost și spectator într-un colț al camerei, fără ca cineva să știe de tine și ar fi fost greu să rezisti un timp mai îndelungat la atâtea scene de groază. Dar, a face parte din rândul făptuitorilor acestor lucruri ce te înfiorau și a trebui să te comporți mereu în așa fel încât să pari că ești alături de ei, cu toată convingerea, că nu ai nicio

¹³ Ilie Tudor, *op. cit.*, p. 93.

¹⁴ *Ibidem*, p. 100.

¹⁵ *Ibidem*, p. 101.

reținere, dar în același timp să nu lași să se stingă fărâma de lumină din conștiință și să-ți păstrezi sufletul neîntinat de marea pată a săvârșirii unor astfel de fapte contra fratelui tău, încât simțeam că nu mai rezist, că mă voi prăbuși pierzându-mi controlul asupra mea, pierzându-mi mintea. Și în acest cuptor de iad singura și ultima nădejde era în ocrotirea Cerului. Mă rugam mereu, cu deznădejde. Și Dumnezeu nu m-a lăsat. Când tensiunea din jur era mai puternică, iar eu eram ajuns la limita forțelor lăuntrice, intervenea ceva neprevăzut, atmosfera se mai relaxa și mai puteam respira, puteam să mă mai refac.”¹⁶

În urma rugăciunilor sincere și puternice pe care le-au rostit, cei încarcerați au beneficiat de o stare de reactivare, de reconfortare. Prin intermediul rugăciunii au cunoscut revigorarea sufletească de care au avut atâta nevoie pentru a nu se rătăci, pentru a nu-și pierde echilibrul interior care era extrem de greu de menținut stabil. Un alt mărturisitor, Nicu Păun, povestește: „în viață n-am fost un bigot. Educația religioasă am primit-o în familie, mama având un rol covârșitor. Eram convins că, prin invocarea forței divine în vremuri de cumpănă, omul e ajutat să iasă din necazuri. M-am convins în timpul războiului: din toate prin câte am trecut, am ieșit cu bine, deoarece credința în Dumnezeu și speranța le-am avut în mine întotdeauna. De astă dată, lucrurile au alt contur. Sunt izolat într-un beci, legat la mâini, fără vreun contact cu careva, decât întâmplător. Încetul cu încetul, simt nevoia să refac rugăciunile învățate de la mama, în copilărie, de la școală și de la biserică. Simt că zi de zi mă interiorizez. Caut rezistență în sufletul meu, în inima mea. Îmi dau seama că se întâmplă ceva cu mine. Cu fiecare zi care trece parcă primesc un tonic ce-mi vine din străfundul sufletului. Rațional sau nu, dar observ că, zi după zi, devin mai puternic, mai sigur pe mine, atât fizic, cât și sufletește.”¹⁷

Rugăciunea era practică de către deținuți atât individual, cât și împreună, din dorința de a găsi sprijinul sufletesc de care aveau atâta nevoie. Dincolo de toate greutățile și mizeriile cotidiene, aceștia au luptat pentru a păstra o atmosferă duhovnicească și o legătură spirituală în celulă. În *Jurnalul fericirii*, Nicolae Steinhardt mărturisea: „nu atât discuțiile literare ne rețin, cât mai ales problemele religioase. Zilnic Balotă recită Liturgia. Ne rugăm mult. Vorbim îndeosebi despre răstignire și patimile Domnului. În celula noastră aspră și goală înfiorătorul scenariu al chinuirii și morții Mântuitorului ni se înfățișează parcă mai necruțător, mai direct. La biserică există muzica, icoanele, odăjdiile, luminile, lumea, forfota care toate atenuează ceva din jalea ceremoniei de rituală repetare a jertfei de pe cruce. Aici nu. Aici nu are de unde veni vreo atenuare. Atenția nu este distrasă de nimic. S-ar zice că stăm în rândul întâi, cu pleoapele prinse în clipsuri și că nu ne putem lua ochii de la cruce. Vedem răstignirea față către față, pe toată durata ei, în toate amănunțele ei. Pe fundalul cenușiu al celulei, mohorât ecran, s-ar zice că pelicula se desfășoară în versiunea ai completă pentru adulți.”¹⁸

Valeriu Gafencu menționa că „rugăciunea este expresia cea mai curată a iubirii de Dumnezeu și de aproapele. Când vei ajunge să te rogi cu adevărat, ai realizat pacea, fericirea.”¹⁹ Fiind astfel îndrumați, deținuții au ales să adopte un tip de viață curată și creștină, de rugăciune permanentă, în care își controlau continuu vorbele, gândurile sau faptele, în așa fel încât să fie într-o permanentă legătură cu Dumnezeu. Aflat lângă

¹⁶ Gheorghe Opreș, *Drumul Golgotei*, Editura Vicovia, Bacău, 2008, p. 71.

¹⁷ Nicu Păun, *Muntele suferinței*, Institutul European, Iași, 1997, p. 72.

¹⁸ Nicolae Steihardt, *Jurnalul fericirii*, Editura Polirom, Iași, 2012, p. 101.

¹⁹ Monahul Moise, *op. cit.*, p. 284.

Valeriu Gafencu, Octavian Anastasescu declara: „Eu nu știu ce rugăciune spunea el în gând, că nu se ruga niciodată în prezența mea, să spună rugăciuni. Și nici nu era nevoie pentru că el, în integralitatea lui, era o rugăciune, era o rugă. El era într-o convorbire continuă cu Dumnezeu. Era un om descărnat. Piele și os. Așa era de când l-am cunoscut. Pe spate nu putea sta din cauza escarelor pe care le avea pe spinare. Și stătea cu genunchii adunați înspre față. [...] Pentru mine era o stare de farmec, când eram lângă el. Nu mi-a fost frică de respirația lui. Nici nu m-am gândit că mi-ar putea fi frică, că dacă m-aș fi gândit, probabil că aș fi avut o anumită reacție. Atât rămăsese din ființa lui: glasul, rostirea și privirea. Când te privea, domnule, simțeați că dă o năvală de dragoste din toate părțile lumii în tine – de peste tot.”²⁰

Principiul creștin conform căruia iubirea este biruitoare și a învins păcatul, smerenia și iubirea sunt înălțătoare și ziditoare, metode prin care se poate dobândi o stare de fericire pură, reprezintă un adevărat ghid pe care deținuții l-au urmat cu sfințenie. Aceștia nu s-au considerat perfecți și lipsiți de păcate și de greșeli, însă și-au umplut sufletele de ideea că „nu există niciun păcat care să rămână nepedepsit. Dacă însă te căiești sincer, cu zdrobire de inimă și te rogi lui Dumnezeu, El te va ierta și-ți va trimite harul lui. Și invers. Nu există niciun bine, niciun gând bun, oricât de simplu ar fi el, care să nu fie răsplătit. Fii însă smerit, căci nu tu, ci Dumnezeu lucrează prin tine. [...] Orice bucurie adevărată se cucerește cu credință, cu bărbăție, cu îndrăzneală, cu încredere în misiunea dată de Dumnezeu și, în principal, în rugăciune.”²¹

Lena Constante, fostă deținută politic, chiar dacă nu a fost adepta unor atitudini mistice, a mărturisit că a trăit experiența din spațiul carceral din perspective moralizatoare și etice. În cartea sa, *Evadarea tăcută*, aceasta redă o mărturie care ia forma unui exemplu și care se creionează din punct de vedere etic. Mărturia Lenei Constante se remarcă precum o experiență unică și ziditoare, dar în ceea ce privește rolul rugăciunii și puterea impresionantă a acesteia, sunt evidențiate următoarele cuvinte: „Într-o seară, târându-mă încoace și încolo, la capătul singurătății și al disperării, am început fără un gând anume rugăciunea: «Te salut, Marie, plină de har...» O dată. Încă o dată. La nesfârșit. Ritmul cuvintelor fermecătoare devenea încet, încet un drog. Un țarm de pace. Gândul, legănat de cadență, se împotmolea într-un fel de neant. Mă pierdeam în neființă. Nu mai eram nicăieri. Nici aici, nici în altă parte. Această îndeletnicire am păstrat-o și a devenit obicei.”²² În alte situații, povestește despre harul rugăciunii care îi dă putere: „Murmur cuvintele rugăciunii. Știu că în toate celulele noastre mizerabile sute de femei înfometate, hăituite, despărțite de familiile lor, de copiii lor, îi mulțumesc lui Dumnezeu pentru a fi salvat o paznică de la închisoare. Pe una din acele femei care aplicau cu rigoare un regulament sadic, numai pentru că ea, între toate, a îndrăznit, din când în când să zâmbească. Mă simt cuprinsă de o emoție tragică. Simt fizic cum prin ziduri străbate fervoarea rugăciunii și pune stăpânire și pe mine, negând răul și preamărind binele și speranța.”²³

În momentul în care unul dintre colegii de celulă avea o problemă, se afla în primejdie sufletească, în pericol de prăbușire, ceilalți din celulă se străduiau să îl ajute să depășească acele momente de cumpănă. Se sprijineau și se ajutau unii pe alții prin

²⁰ Octavian Anastasescu, *op. cit.*, pp. 60-61.

²¹ Monahul Moise, *op. cit.*, pp. 294-298.

²² Lena Constante, *Evadarea tăcută*, Editura Humanitas, București, 2013, p. 345.

²³ *Ibidem*, pp. 351-352.

rugăciune, purtau povara mai grea a celuiilalt, se rugau unii pentru alții, dădeau dovadă de capacitatea de a se jertfi și de curaj. „Rugăciunea mi-a salvat viața. Am făcut la un moment dat un infiltrat TBC, concomitent pe ambii plămâni. Făcusem febră, dar nu o luasem în seamă. Am aflat că am fost bolnavă abia după ce m-am vindecat. Aveam o normă grea de îndeplinit. Se lucra zi-lumină. [...] La 9 decembrie, colegele mi-au făcut o mică sărbătoare în celulă. Pe măsută era faimosul tort făcut din pâine uscată, adunată cu lunile. Lângă tortuleț era o cărtică brodată de mână. Filele erau din pânză, iar literele erau scrise cu ață și se specifica câte rugăciuni s-au făcut pentru mine. M-am îngrozit câte mii de *Născătoare de Dumnezeu* și câte mii de *Tatăl nostru* s-au spus pentru sănătatea mea. Eu nu știam că am tuberculoză, dar doctorițele din preajma mea știau – însă nu mi-au spus ca să nu mă demoralizeze. Pentru rugăciunile camaradelor mele m-am vindecat de tuberculoză.”²⁴ Prin puterea exemplului, îndemn și dragoste, deținuții au creat o indestructibilă legătură sufletească, dându-se și oferindu-și sprijinul necondiționat. Acest lucru s-a remarcat ca o dovadă clară a încrederii în sine și în ceilalți. Doar prin rugăciune, speranță și încredere se ajunge la iubire. Printre altele, deținuții au trăit și au avut un ideal de conduită, deoarece considerau că Dumnezeu a încuviințat ca ei să simtă și să trăiască o astfel de suferință, să devină martiri, pentru a ispăși păcatele întregului neam românesc. Petre Țuțea declara că el nu simte revoltă împotriva sistemului și a unui destin care a fost potrivit și crud, ci, din contră, acesta simte mândrie și onoare că el a fost ales să se afle printre mărturisitorii și jertfitorii acestui neam. La rândul lui, Iustin Pârvu spunea că în spațiul concentraționar comunist a avut ocazia să învețe ce înseamnă rugăciunea adevărată care ia naștere numai prin dăruire de sine, jertfă și suferință.

În închisoare, s-au rostit neîncetat rugăciuni care au fost învățate în familie, de către mame care le arată copiilor calea și îi apropie de Dumnezeu, rugăciuni învățate în tinda bisericii pe care au frecventat-o încă din perioada copilăriei, dar și rugăciuni create din aspirații personale. Astfel, și-au salvat sufletele de la dezumanizare, prin intermediul rugăciunii fierbinți rostite din suflet și cu umilință, ale cărei rezultate minunate nu au dezamăgit și nu au întârziat să apară. „După un timp, am fost și eu arestat, însă am avut timp să realizez și să mă apăr de această mare crimă. Distrugerea sufletului... Știi? Și îți spun cum: printr-o rugăciune. Da’ o rugăciune făcută cu adevărată umilință. [...] M-am rugat cu adevărată umilință și-am spus: *Doamne eu știu că sunt slab. Eu știu că se pot face asupra mea presiuni care depășesc puterea mea de rezistență, deci eu sunt în mâinile Tale. Te rog un lucru: nu-mi da niciodată mai mult decât pot să suport. Și la Maica Domnului m-am rugat îndeosebi. Și chiar când mă rugam m-am gândit: Măi, ce bine că eu nu pot să suport prea mult și atunci o să-mi deie destul de puțin. Și toată pușcăria am avut această binecuvântare. Am simțit-o.*”²⁵ Totodată, rugăciunea a simbolizat, în temniță, și o modalitate de a te sustrage prigoanei comuniste. Această simțire au avut-o chiar și persoanele care erau creionate printr-o doză mai mică de spiritualitate și misticism. Ioan Tonea mărturisea într-un interviu: „Sigur că în închisoare unu’ dintre suportori a fost rugăciunea. Încet-încet, chiar dacă n-ai intrat prea credincios, închisoarea a favorizat credința. [...] Ore întregi se stătea în rugăciune și asta te sustrăgea, pur și simplu, și îți dădea, în același timp, un suport de a rezista la foame, la frig, la

²⁴ Aspazia Oțel Petrescu, *op. cit.*, pp. 51-53

²⁵ Interviul cu pr. Matei Boilă în vol. Cosmin Budeancă (coord.), *Experiențe carcerale în România comunistă II*, p. 114.

tortură. Vedeți că privesc problema strict laic, fiindcă pe mine, prin structură, recunosc, mă chinuiește rațiunea... Sunt un sclav al rațiunii și, în măsura în care rațiunea mea nu-i satisfăcută, încep să mă simt stingherit oarecum. [...] Eu aş zice că la închisoare, probabil, dintr-un instinct de conservare, mă simțeam mai bine în baia de credință.”²⁶ Mărturisitorul afirmă că după anii de detenție se consideră un nerealizat, se declară un rob al rațiunii, cu toate că este convins de incapacitatea acesteia de a rezolva problemele. Rațiunea nu poate atinge culmile nemărginite pe care le poate atinge credința.

În concluzie, rugăciunea a avut un rol semnificativ pentru cei întemnițați care au dobândit o libertate interioară nemaîntâlnită, au sfidat normele aberante de muncă, dificultățile condițiilor de trai și a oferit posibilitatea de evadare și întărire, de stabilire a unor relații interumane veritabile bazate pe anumite valori morale importante pentru a rezista în condițiile extreme impuse de sistemul comunist românesc.

Referințe bibliografice

- ANASTASESCU, Octavian, *Lângă Valeriu Gafencu, Sfântul închisorilor*, colecția *Din temnițe spre Sinaxare*, Editura Areopag, București, 2014.
- BUDEANCĂ, Cosmin (coord.), Lascu, Andrei, Matei, Alexandru, Mureșan Alin, Petre, Constantin, Sandu, Adrian, Vasilescu, Constantin, *Experiențe carcerale în România comunistă*, volumul II, Editura Polirom, Iași, 2008.
- BUDEANCĂ, Cosmin, (coord.), Lascu, Andrei, Matei, Alexandru, Mureșan Alin, Petre, Constantin, Sandu, Adrian, Vasilescu, Constantin, *Experiențe carcerale în România comunistă*, volumul III, Editura Polirom, Iași, 2009.
- CONSTANTE, Lena, *Evadarea tăcută. 3000 de zile singură în închisorile din România*, ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Ioana Bot, Editura Humanitas, București, 2013.
- OPRIȘ, Gheorghe, *Drumul Golgotei. Memorii din timpul detenției politice*, ediție îngrijită și adnotată de teolog Vasilică Militaru, Editura Vicovia, Bacău, 2008.
- OȚEL PETRESCU, Aspazia, *Cu Hristos în celulă*, ediția a doua revăzută, Editura Areopag, București, 2012.
- PĂUN, Nicu, *Muntele suferinței*, Editura Institutul European, Iași, 1997.
- ROȘCA, Victor, *Experimentul Târgșor. Începutul represiunii comuniste*, prefață de Cosmin Budeancă, Editura Curtea Veche, București, 2011.
- SEICHE, Fabian, *Martiri și mărturisitori români din secolul XX. Închisorile comuniste din România*, Editura Agaton, Făgăraș, 2010.
- STEINHARDT, Nicolae, *Jurnalul fericirii. Manuscrisul de la Rohia*, Editura Polirom, Iași, 2012.
- TUDOR, Ilie, *De sub tăvălug*, ediția a doua, Fundația Scrisul Românesc, Craiova, 2004.
- VASILE, Danion, *Din temnițe spre Sinaxare*, Editura Areopag, București, 2011.
- VIȘOVAN, Aurel, *Dumnezeul meu, Dumnezeul meu, pentru ce m-ai părăsit? Reeducarea de la închisoarea Pitești*, ediția a treia, Editura Napoca Star, Cluj Napoca, 2006.

²⁶ Interviu cu Ioan Tonea în vol. Cosmin Budeancă (coord.), *Experiențe carcerale în România comunistă III*, p. 103.